

Една хипотеза за социален ред, отразен в епоса Веда Словена

Денис Исаев

Българска народна култура е старината, която е проучвана към края на XIX в. и продължава да се проучва през XX в. и XXI в. „Веда Словена“ е част от този изследователски процес, който обхваща народните вярвания, обичаите, песните, обредно-нормативния ред, практиките в бита и в трудовия процес, породени от миросгледа, както и постоянните промени в тях.

Народната култура, която в етнографски прочит ползва понятието „фолклор“ е исторически динамична система. Тя е неофициална, безкнижовна и непрофесионална.

В някакъв смисъл, дори ранните български апокрифи още не са пориви към книжовност в литературния смисъл на думата. Тази безкнижовна действителност типологически съответства на долитературната епоха от общественото развитие в Югоизточна Европа и в Мала Азия, а „Веда Словена“ е възможният процес за запис на това явление. Типологическите съответствия не са задължителни и хронологически в обща периодизационна схема, процесите са диахронно възможни. Макар и асинхронни, подобни културни кръгове се пресичат, стига носителите им да са още исторически активни, което за края на XIX в., високо в планинските части е абсолютно допустимо.

Древно-тракийският изворов материал не ни позволява да отличаваме космогонията от митологията, защото митологията изисква епос. Митологията дава основание на епоса, който съпътства образуването на съзнанието за историчност, но не и за историзъм. Когато митологията бъде кодифицирана в епос, тя може да се възпроизвежда и множи в литературни варианти, каквито са ни познати от гръцката литература (Богданов, 2012), чрез които се и изучава. Българският изворов материал не предлага същински епос до XV в. В него ранната българска митология се долавя, в

най-добрия случай, чрез митологеми. Само чрез чисти, абстрактно постигнати конструкции може да се достигне до епоса преди XV в., т. е. възможно е да се създадат хипотези за българската митология по модела на Венедиков (Венедиков, 1987 и 1995).

Възможно е да се възстанови космогоничен мит без литературна митографска обработка, посредством всички други езици, например чрез пластичния. Ако днес наблюдаваме класическото изкуство на Древна Елада, то със сигурност за своите създатели не е изкуство, а и за онези, които го съзерцават. За тях то е изказ на космогонични идеи. В този смисъл, не е ясно кога ковачът преминава от разбирането, че като възпроизвежда огъня, създава отново света, към разбирането, че като разпалва огъня и като кове златна пластина, създава вещь сама за себе си.

Този преход, един от най-съдбоносните в историята на идеите, е неуловим в изворите за древна Тракия, неуловим е и за средновековните българи. Затова от извороведско гледище (Фол, 1985 стр. 3-9) е по-добре да не се говори за изкуство, а за изказ. По този начин могат да се обвържат космогоничното мислене с живата старина или с реликтовата действителност, а и с всички веществени извори.

Пластичният изказ дава възможност за изява на космологическата структура, съхранена в народната култура. Космологическата структура не дава възможност да е докрай разбрана, докато се правят опити за това. Този вид изказ съобщава и космогоничния модел. Космогоничният модел не може да не бъде в някакъв смисъл митологически, а митологията е и идеологическа система, дори се чувства известна синонимност между митология и идеология (отново по Богданов, Б.).

Следователно, принципно е необходимо два да са основните обекта на проучването на безкнижовната действителност — песните и обичайно-обредните комплекси, но в единството им. Това единство се въплъщава в обредни представления, чиито елементи подлежат на анализ, който до момента, за Веда Словена не е направен. Този анализ би трябвало да открие семантически чист образ на най-старото космогонично мислене на европейска земя и едва тогава да се съпостави с тракийското, тюркското-

хунско, келтско, семитско и всички възможности които предполага Веда Словена, мислене¹ а не на възможната митология. Такъв анализ може да се направи, по два начина. Първият начин е модулният, стига модулът да е исторически оправдан, с други думи, ако той функционира и функционирането му може да се проследи чрез измененията си. Вторият начин е културно-историческият.

Първият начин е обусловен от моделно структуриране, посредством културната антропология, в това число и на фолклорните дирения, приложим все още за проблематиката „Веда Словена“. Преводимостта на хипотетично подредения митологически инструментариум при културно-антропологическото структуриране изисква всички данни от всички епохи да са равностойни, изисква се цялост заради структурата.

Вторият, културно-историческият е свойствен на историческите интердисциплинарни изследвания. При избора на метод е редно да не се забравя, че колкото е по-висока степенята на преводимост на понятията, толкова по-добра би била науката или методът. При културно-историческия метод данните са най-напред реални, а сетне, при изменящата се обстановка, стават универсални. Така се възстановява процесът от проблемни ситуации. При този метод следователно може да се избегне напълно представата, която се създава по законите на литературното битие. Щом литературата се намеси, представата може да се превърне в явление. Стане ли явление, мястото му в народната култура е осигурено чрез строго структурно-функционалния метод. Порочният кръг се затваря.

Когато се търси произходът на средновековната българска култура, ще рече и на българската народна култура (ние вече сме убедени, че във Веда Словена търсим именно нея), то неминуемо ще се търси и древното наследство. Би било погрешно схващането, че такова наследство(не е само тракийско), представлява компактна група белези, които автоматически преминават като цялостна съставка в образуващата се друга култура. Наследството е механизъм, то предполага промяна и на пластичния изказ.

¹ Под термина мислене влагам възприятие за свят, но и възпроизвеждане на свят.

Първият метод търси функционирането на самата структура (макар и с други структури), а вторият търси функционирането на етно-културни взаимоотношения². Тези взаимоотношения не са възможни, ако участниците са пасивни. Те са възможни, ако се носят активно, ще рече с интелектуално напрежение или с историческо съзидателно поведение. Етно-културните взаимоотношения се извършват в условията на безкнижовна среда. Веда Словена отразява дори по-сложен процес на взаимодействие, в среда, книжовна за едни и безкнижовна за други носители.

Ще предам един пример на Александър Фол, който интерпретира Кьолнската купа с изображение на Орфей, с лира в ръка и обкръжен от животни, по гореописаният метод. В представените животни, на купата може да се види цялата типична фауна за познатите към края на Принципата афроазийски и евро-азийски дялове на обходения свят. „Ще рече, властта на Орфей е над цялата природа. Тракийският доктринерски монотеизъм е по-стар от елинския пантеон, но тук той не ни се внушава. Alegорията е сотериологическа, Орфей наистина може да стои до Аврам и до Христос, но не като укротител на живите твари, а като техен спасител, какъвто е още и Митра. Разбира се, за историята на орфическото елинско учение този късноимператорски период е предимно реминесцентен и самият Орфей, е общо взето безпомощен край Митра, Христос и Аврам. В реминесценцията на това архаично учение се откроява обаче функцията му, да спаси (издигне) посветения“ съгласно страстите на епохата...

...Образите на животните могат да се подберат типологически от гледището на елинско-римската иконография на тракийския орфизъм. При такъв порядък ще се образува хатонична символна редица (водоплаващите птици — патица, гъска; царският „ценностен“ дивеч — глиган, лъв, слон, носорог, фазан, пантера), соларна символна редица (петел, елен, кон) и редицата на символните връзки (орел, плъх (?), оса или пчела). Към тези три редици лесно могат да бъдат разпределени бикът, гущерът (?), охлювът (?), катеричката, мечките, бобърът (?), козата, заекът, кучето, вълкът, змията, костенурката, ракът (?), камилата, овенът, невестулката (?). Това не е трудно

² Виж подробно, с примери Фол, Ал. (Фол, 1985)

при този метод. Същественото е, че такава типологизация позволява да се структурира светът не толкова съгласно тракийската соларно-хтонична религиозна идеология, а на принципа на „световния стълб“ (дърво). Тази възможност, заложена в тракийския и класицизирана в елинския орфизъм, в III в. става факт, за да изравни учението с митраизма и с християнството. Светът е разделен на „горен“, „среден“ и „долен“ и такъв ни го показват животните от купата съгласно символиката на едно ранно сотериологическо учение. Ако човек гледа дълго композицията, може да му се привиди дори триделната структура в 9-те реда, но нека не мислим за такава хазартна свръхинтерпретация.

Образите на животните могат да се осмислят като начала и реалии: петелът ще означава въздуха, патицата (гъската) — водата, враната — разума, паунът — царските инсигнии, орелът — властта, костенурката (ракът) — съединяването на земята с водата (спермата), змията — огъня, еленът — слънцето, конят — човека, бикът — мъжкото начало, овенът — цар, жрец, глиганът — противостоящата (на богинята-майка) сила, вълкът или кучето — прародителя, костенурката (но не и ракът) — земята.

Както се вижда, представени са 4-те първични космогонични начала — въздух, вода, земя, огън, както и понятийният апарат на култа към богинята майка с чудесното (първо-)рождение (на сина), носен от (орфическия) цар-жрец. На пръв поглед изглежда, че Кьолнската купа би могла чисто и просто да илюстрира предгръцкия тракийски орфизъм. Промяната обаче е дълбока и тя е нравствена. Докато аристократическата тракийска орфическа доктрина е учение за самоусъвършенствването, късният спекулативен орфизъм е вяра в спасението, началата и реалните не са обвързани в системата на учението, а са пръснати елементи, които само Орфей обединява. Упованието в него е условието за ред в света.

Поне някои образи на животни могат да се схванат като митологеми. Такива са вероятните ловни сцени (глиган и куче, заек и куче), които вече не ни представят забравеното царско ценностно изпитание, а опозицията добро—зло. Митологемата змия срещу грифон надали означава старата схватка между порядъка (мъдростта) на богинята майка (земя) с хаоса, а пак

— опозицията добро (змията) — зло (чудовището). Змията срещу вълка (?) в петия ред е сигурно по-късна митологема. В замяна особено архаична би била онази за групата от кон и магаре край олтаря, тъй като тя би символизираща човешко (човек-кон) жертвоприношение. Тези митологеми не образуват елинския мит за Орфей. Те са оскъдни — стига да са вярно разбрани! — и за тракийската персонификация. Композицията очевидно няма такава задача“ (Фол, 1985).

Според Фол образът на Орфей върху купата от Кьолн не подлежи на тълкуване по нито един от четирите начина, а по четирите изброени едновременно. Този образ, Фол наблюдава като „народен“ или фолклорен. В него разпознава планинският певец — спасител, невъоръжен, но с най-силно оръжие — глас и свирня (на дървена свирка-флейта и на китара). Този образ ще оцелее в епоса „Веда Словена“, но тракийската семантика ще изчезне. За купата от Кьолн елинско-римската иконографска схема ще изгуби смисъл, сотериологическото напрежение от ремиеисцентния период ще спадне, защото е литературно, но образът ще се запази. Това ще рече, че през цялата късна античност субстратното население на Балканите носи именно представата на фолклорният образ за юнака, пастир и певец, съхранен като представа и във „Веда Словена“.

Като се отстрани опасността от структуриране, ще остане проблемната ситуация за характера на културно-историческите взаимоотношения при пресичането им от книжовна в безкнижовна среда.

Езикът на пресичането, по отношение „Веда Словена“, ако тя съхранява древни реалии би трябвало да отразява две равнища на общуване в която и да е от възможните форми. Едното равнище е това на овластените (българо-мохамедани), с различен статут или авторитетните представители на общността, за които предполагам са песните от първи том на Веда Словена. Те предполагам изискват форма на посвещаване, т.е. вероятно е да не са за всеки или не са за българите-християни. Второто равнище би било за всички останали в мохамеданската общност или за българите-християни. Предполагам, че второто равнище е отразено в песните от втори том на Веда Словена. Предполагам също междинно равнище, което прави идеологическа

вързка между песните от двете нива, на първи и втори том от „Веда Словена“, то би отразило своеобразно съсловно общуване, което би осигурило идеологическо въздействие – разговор. При наблюдаването на така предположена действителност, би се доказала социална приемственост в традиционното българско общество от Древността, дори до днес, запазено в културата на българо-мохамеданското и българо-православното население от Западните Родопи.

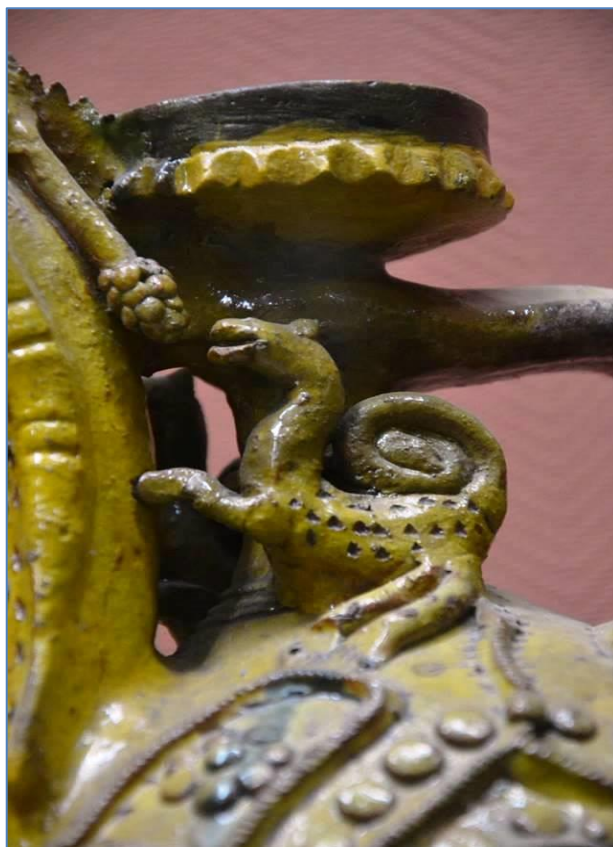
Методът на културно-историческия анализ би трябвало да използва възможни реалии и от двете равнища.

Предпоставката за такова общуване е в близките социално-икономически условия, при които живеят участниците в процеса. Това е общуването на сходни типове историческа памет и от една страна е възможно да се наблюдават културни взаимодействия-моделни от траките в античността, от българите през късната античност и ранното средновековие, но и от османлиите. Този метод предлага наблюдение на възможни етно-религиозни взаимодействия свързани с явлението „Веда Словена“. Това се предполага от различието между първи и втори том на епоса, като във втори том се наблюдават християнски мотиви навлезли в традиционната култура. В този случай ще стане възможно да се наблюдава създадена се култура, най-напред именно в безкнижовна среда и в историко-географски зони с приблизително еднакви характеристики. Такива зони са контактните. Към тях принадлежи и източната половина на Балканския полуостров и планината Родопи.

Ще направя опит да въведа в проблематиката пластичния изказ. Посредством аналогия на някои предмети от бита, в които мисля е наследена и образност от Древността, мисля, че е възможно да се разпознаят елементи от културата „Веда Словена“. Изключително интересен е фактът, че предметите които ще въведа могат да се открият и в християнското, и в мохамеданското население от областта Чеч. Допълнително, някои от тях предлагат в своята образност, възможни съпоставими реалии изказани в епоса Веда Словена, те са съпоставими със митологичните реалии от съседни райони на областта Чеч (Марков, 2007).

Мотивите и изобразителността на подбраните предмети, дават възможност да се направи опит за възстановяване на митологичен разказ, който да се свърже със сюжет от Веда Словена. Целта на този мой опит е да покаже само една възможност за реинтерпретация на културното явление, посредством спекулативно ситуиране на същото в действителна обредна среда. На този етап от изследването ще предложа някои хипотетични възможности, които изискват по-дълбоко кабинетно и теренно прочуване.

Глинен ритуален Крондир (фиг. 2), от края на XIX в., се намира в музея на Благоевград. Върху, тялото му са изобразени в позитив слънчеви мотиви-розети, които са обиколени от връв, която се съединява в устието-чучур. Слънчевата образност е очаквано наследство на културата и дава възможност за образна спекула-пренос на реалии свързващи обредността с тези песни във Ведата, в които основен мотив е слънчевата женитба или отвличане на лична мома от Слънцето. По продължение на чучура в позитив е показан образ, който отново ни отвежда в епическата възможност за представата за змея у Веда Словена. Змеят е представен срещу фалически представена шишарка.

**Фигура 1. Глинен Крондир от Сатовча, в музея на Благоевград
(снимки авторът)**

По принцип, този тип съдове се очаква да се появи по време на християнско празничната, сватбена обредност. Самото име „Крондир“ етимологически никой не е дръзнал да обясни, а е интересно каква представа може да предложи.

Друг тип съд-каничка, от същата област, вероятно със същата функция показва възможност за взаимодействие на традиционната култура в градска среда, в епохата на българското Възраждане(фиг. 3).

Фигура 2. Каничка в „Регионалният исторически музей Благоевград“

Върху гледжосана глинена чиния, с жълт фон от същата област, е представена битка между два змея. Върху тялото на единият от тях са врязани вълнообразни линии, които постигат ефект на вълна, т.е. възможна интерпретация на този образ е река. Той е с три глави и вероятно с няколко опашки. Срещу този „воден“ змей е изобразен друг змей, с крака и вероятни криле или дърво на живота(?). Върху вторият змей не са врязани вълнообразни линии, цвета му съвпада с този на фона, което внушава представа за различна плътност – той е ефирен. Тази битка предполага представа за граничност между два свята, които са събрани в едно. Цикличността аз виждам в кръглата, слънчева форма на чинията, допълнително внушена в периферията, във форма на лъчи. На периферията на чинията са изобразени още два змея в битка, които с телата си отграничават светове-пространства. За чинията няма никакви допълнителни данни, не се знае за какво се ползва, не се знае дали не е с обредна функция, за нея няма разказ, до момента не предполага явление.

Фигура 3

Възможен прочит на чинията с **Песен 5** от Веда Словена, която дава възможност за паралелно стиуиране на реалии, което не е исторично:

5. ПАК ЗА ПРЕСЕЛЕНИЕТО, НО ИНАКВО

- Де са е, Боже, чулу и виделу,
сура ламие сус гулема крале да се бие,
да се бие дженк да си прави;
ламие си е сама-самичка,
5. я гулема крале си води 'иледа души все на
отбур,
па не може на ламие да надвие;
не му дава белу море да помине,
да си иде на гулему поле,
шо си билу пусту запустену;
10. си си гу съдила сама сура ламие,
та не дава ником' да си иде,
ниту крале, ниту пиле;
лу си иска да си гледа ду широку поле,
сама тия низ негу да се шири;
15. да си пасе зелена трева,
да си пие студена вода, дума да си дума с'
Юди Самуили:
„Ут Бог нашла Юда Самуила,
шо залиби ду гулема крале;
20. си гу либи таман две години,
та му каза де си има широку поле,
таму да засели сите шо се млади;
да си хми направи нова града,
та да орат и да копат сова поле широку.“
25. Юда си услуше гулема крале,
та закара иледа души все юнаци,
да ги кара на сова поле широку,
таму да си гради ду гулема града;
я аку си надвиет на сура ламие,
30. тога ша закара сите млади ут негува земе,
тие да заселет ду широку поле;
я шо си се стари устарели,
тие да устанат на техната земе,
таму рехат да рехатуват.
35. Та ми вървеха шо вървеха,
си стигнаха на белуту море;
та се чудет как да поминат белуту море?
Как се чудет, как си стоет,
де излезе сае сура ламие,
40. та си пита крале и гу праша:
„Е бре, кралю, де си фодиш?
Дали дребна лова ша ловиш,
или ша си идеш на сова поле широку?“
„Не си дребна лова лове,
45. лу ша иде на сова поле широку,
таму столнина ша си туре,
сите мои млади сова поле да заселет;
немой да е пусту запустену.“
Как ми чула сура ламие,
50. ни постое, ни почека,
лу излезе ут сова море длибоку;
аф роките нема нищу да си доржи,
лу си гледа на яснуту сонце,
55. гледа си гу мольба му се моли:
„Сончице, милу сончице!

- Пусни си ми, сончице, ду тоета ясна срела,
шо си пуца силни огань,
с' тое срела на душмане да си надвие;
немой мое поле да си земат;
60. аку си ми, сончице, мольба услушеш,
да ми пуснеш тое ясна срела,
шо си ми е най-малката сестра,
ша га дадем тое първе либе да си боде.“
Още рече ламие не отрече,
65. уг небе си падна ясна срела;
още срела не паднала,
ламие се смех насмее,
та си рукна и подрукна:
„Е бре, кралю, мой душманине!
70. Ела сега борба да се бориме;
лу кой борба си надбори,
той да земе сова поле широко.“
Ми излезе на сухата земе,
та си фърли ясна срела пу млади юнаци;
75. Срела още на земе не паднала,
сите млади юнаци с' огань си погуре!
Устана си сама крале на земета,
та се чудум чуди шо да прави,
шо да прави, шо да стори.
80. Шо си бе сура ламие, дума му продума:
„Шо се чудиш, кралю, та си стоиш?
Бегай скору и тина да не погинеш!
Си та желам чи си гулема крале на земета,
та пу тебе срела не си фърлих,
85. и тебе со огань да си погуре.“
Как ми чул крале, мощне се уплашил,
та си яхна бързата коне;
копна си гу скору да си фоди,
да си иде на дома си,
90. да си пита негувуту либе Юда Самуила,
как ша може ламие да надбори?
Да й земе сова поле широко,
шо е пусту запусену.
Та утиде на дома си в' темну потемнену.
95. Порти били заторени,
та си чука порти и си хлопа,
нема никой да си му утори!
Разеди се, разлюти се,
та си копна коне сус ногата,
100. да прихрипне тие високи дуваре;
и конь си бе мощне силан и юнак,
лу гу копна сус ногата,
та прихрипна високи дуваре:
шета си се низ дорове,
105. нема никой да ги чуе!
На чардаци сус коне се качи,
па нема никой да гу чуе!
Сите си ми спие на потстели.
Дур си флезе аф кральската худае,
110. там' си найде негувуту първе либе Юда
Самуила,
де си спие тешка сона,
та га бутна с' десна нога.
С уста си й дума продума:
„Стани, стани, мое първе либе!
115. Да ти каза шо си урадисах на тоета земе.
Ут Бог нашла тава сура ламие,
шо си лежи аф сова море длибоку.
Как на виде чи си идеме на широко поле,
уг морету си излезе на сухата земе;
120. аф роките нищу не доржеше,
мольба си се на сонцету молеше,
да й пусне уг небету негувата ясна срела,

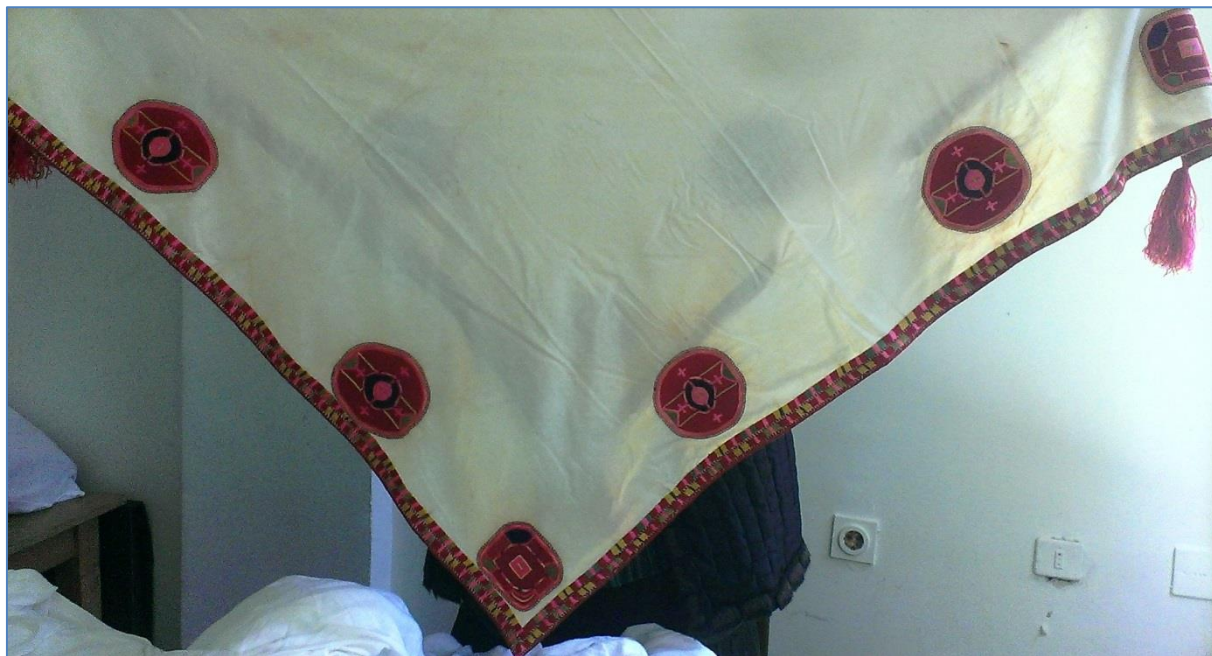
- шо си пуша силни огань;
сус срела тия на нас борба да надбори,
125. та ша му даде нейната малка сестра
да си боде негуву първе либе.“
Още рече ламие не отрече,
ут небету й падна ясна срела;
още срела не паднала ут небету,
130. ламие се рукна и подрукна:
„Ела сега, кралю, борба да се бориме;
лу кой борба си надбори,
той ша земе сова поле широку.“
Та излезе на сухата земе
135. и си фърли ясна срела пу млади юнаци;
срела още не паднала на земета,
сите млади с огань си погуре!
Устанах си сам-самичек на земета,
та се чудум чудех шо да праве,
140. шо да праве шо да сторе?
Дур тога ми ламие дума продума,
та ми вели утговори:
„Шо се чудиш, кралю, шо си стоиш?
Бегай скору и ти да не погинеш!
145. Си та пожелих оти си гулема крале на земета,
та пу тебе срела не си фърлих,
и тебе с оган да си погуре.“
Как си чух, Юду, млогу се уплаших,
та си ягнах бързата коне,
150. да си бегам аф сарае да си дойда,
да си питам тебе шо да праве,
шо да праве шо да сторе?
Тина сега да ми кажеш,
как да си борба надборе сура ламие,
155. да й зема сова поле широку,
и поле мое да си боде;
- таму да си седет сите шо се млади.“
Юда Самуила му вели утговори:
„Е бре, кралю, мое първе либе!
160. Ламие кулай се надборюва;
иска да си имаш срела огнена,
та сус огань да га погуриш;
тина срела не си имаш.
Да си земеш тина църна пуйка шо си фърка,
165. я шо ша си закараш млади юнаци,
сите тие да си земат голаб пиле,
та кога идете вече ду белугу море,
да усторишь Боже име,
да си трае три дни и три нощи;
170. тина курбан да заколеш на Огнена Бога църна
пуйка,
църна пуйка шо си фърка;
да ти прати ясни огань ут небету,
ясни огань да погури сура ламие.
Я шо си се млади юнаци,
175. секи да си коле курбан голаб пиле на Вишну
Бога,
той да ви помогне,
белу море с' ноги да припливате,
да си идете на сова поле широку,
шо си е пугу запустену;
180. таму да наградите нова града.
Гулема крале си услуше ду негугу първе
либе,
та си собра още иледа юнаци все на отбур;
на секи си даде аф роките голаб пиле;
я той си има аф роките църна пуйка,
185. църна пуйка шо си фърка;
та си навървиха да си идат на поле широку.
Лу ми утидоха на бел Дунав,

- заправили се Боже име,
та е тралу три дни и три ноци;
190. крале си закла курбан на Огнена Бога църна
пуйка,
да си прати ясни оганъ ут небету,
ясни оганъ да погури сура ламие;
лу си курбан закла църна пуйка,
ут небе си падна ясни оганъ,
195. та погуре сура ламие.
Утмал душе приговори:
„Ут Бог нашла, крало, Юда Самуила,
шо залиби тебе тамам две години,
та ти каза курбан да заколеш.“
200. Сова рече ламие не отрече,
и се фърли аф дънуту на морету.
Устанал е сама крале сус юнаци,
та се чудум чуди как да замине сова море,
та да иде на широку поле.
205. Де му наум дойде,
та си каза на иледа юнаци,
секи да заколе голаб пиле,
курбан да си иде на Вишну Бога.
Та си колет сите юнаци курбан на Вишну
Бога голаб пиле;
210. сички си се ду иледа,
си заклаха и иледа голабе;
сите си утидоха курбан на Вишню Бога;
Вишню Бога да си хми помогне,
белу море с' ноги да припливат;
215. да си идат на сова поле широку,
шо си е пусту запустену.
Лу заклаха пиле голаб,
белу море на две се расцепи,
та си стана као суха земе!
220. Сички с' ноги пу морету поминаха,
утидоха на сова поле широку.
Поле си бе млогу берекетлие,
ела гу заптисала сура ламие,
не даваше ником' таму да си иде,
225. ниту крале, ниту пиле;
та награди гулема крале нова града,
шо га нема нийде пу земета;
сите млади аф града засели,
та си орат и си копат пусту поле запустену;
230. та ми стана поле берекетлие,
шо гу нема нийде пу земета;
си ми летет и пилци фъркати,
та си пеет низ полету и си фъркат.
Ут Бог нашла малка сура ламие,
235. шо си бе сестра на гулемата:
как си дигна глава ут морету
и погледа пу сова поле широку,
та си гледа как си люде фодет низ полету
и си малки пилци фъркат;
240. каскандиса мощне на гулема крале;
иска крале да погуби,
чи си той погуби нейната сестра,
шо га немаше нийде пу земета.
Та излезе ут белуту море,
245. и си фоди низ широку поле,
кого найде гу поева;
хем за крале си пита дека седи, дека си е?
Наблизила вече дур ду града,
250. града вече ша запусти.
Чуди ми се крале шо да прави,
шо да прави шо да стори?
Пак си фати църна пуйка,
си га закла курбан на Огнена Бога,

255. да си прати оганъ ут небету,
да погури пуста сура ламие;
лу ми закла сова курбан,
падна силна оганъ ут небету,
та изгуре тая сура ламие.
260. Дур тога се вече поле куртолиса,
265. няма вече да се запусти;
се засели ут край дур ду край.
Уттука си люде излезуха, та заселиха сита
земе!
Уттога е устанала и тава песна да се пее,
ут Бога зраве, ут мене песна.

(Христов, и др., 1997 стр. 35-41)

Пластичния изказ дава възможност за ситуиране на реални от „Веда Словена“ и от шевиците (фиг. 5) на българо-мохамеданското население в Западните Родопи. В тях могат да се открият слънчево-огнените кодове, съхранени у песните на „Веда Словена“, където се появява Огне-бога. От шевиците проличава и възможността за откриване на свързващият език, защото в тях са съхранени християнски образи (фиг. 5.1, които може да са просто слънчеви), съхранени в поведението на устността. Шевиците, според мен изразяват модел за, все още, непознат (за нас) свят.

Фигура 4. Шевици на българо-мохамеданите от Сатовча. В РИМ-Благоевград.

Фигура 5.1.

Библиография

"Първа града" - абсолютното начало или поредното начало(по текстове от том първи на Веда Словена). **Симеонова, Г. 2014.** 9, електронно издание : Онгъл, 2014 г., Онгъл, Том 6, стр. 246-260.

"Веда Словена" и Михаил Арнаудов – пътят на една онимна аберация. **Рангочев, Константин. 2014.** 4, София : сп. Онгъл, 2014 г., Том 1.

„Първа града” – абсолютното или поредното начало. **Симеонова, Гатя. 2014.** 4, София : Онгъл, 2014 г., Том 1.

Birley, Anthony. 1997. *Hadrian. The restless emperor.* London : Routledge, 1997. ISBN 0-415-16544-X.

Bogdanov, V. 1958. *Historija političkih stranaka u Hrvatskoj.* Zagreb : н.а., 1958.

Dozon, Auguste. 1871. Wikisource. [Онлайн] 1871 г. https://fr.wikisource.org/wiki/Page:Revue_des_Deux_Mondes_-_1871_-_tome_95.djvu/552.

Dozon, A. 1874. *Les chants populaires bulgares.* Paris : н.а., 1874.

Dumont., A. 1873. Paris : Le Balkanet L'Adriatique, 1873 г.

Fol, Alexandre. 2001. PAIDEA KATA POLEIS - PAIDEA KATA ETHNE. *ANCIENT MACEDONIA.SIXTH INTERNATIONAL SYMPOSIUM* . 2001.

Fuller, J.F.C. 1987. *A Military History of the Western World: From The Earliest Times To The Battle of Lepanto.* New York : Da Capo Press, 1987. стр. 151-169. ISBN 0-306-80304-6.

Geitler, L. 1878. *Poenske tradice Thrakii a Bulgarii.* Praha : н.а., 1878.

Geitler, Leopold. 1878. *Poetické tradice Thraků a Bulharů.* Praha : н.а., 1878.

- Geitler и Leopold. 1881.** Die Sage von Orpheus-Orphen der Rhodope-Bulgaren. *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien.* 1881 г., 10, стр. 165-196.
- Jireček, Josef. 1874.** O některých záhadných výdaních národních písní jihoslovanských. *Zpravý o zasedání.* 1874.
- Jirecek, K. 1888.** Cesty po Bulharsko. 1888 г.
- Leger, L. 1880.** Un essai de mystification litterataire. Le Veda Slave. 1880 г.
- Plutarch. 2015.** Aemilius Paulus. <http://classics.mit.edu/>. [Онлайн] 26 август 2015 г. <http://classics.mit.edu/Plutarch/paulus.html>.
- Šišić, H. 1913.** *Hrvatska povjest. Od god. 1790 do god. 1847.* Zagreb : н.а., 1913. Том 3.
- Sismanov, Iwan. 1903.** Glück und Ende einer berühmten literarischen. Mistifikation „Веда Словена“. *Archiv slav. Philologie.* 1903 г., 25, стр. 580—611.
- Verković, Stefan I. 1881.** *Веда Словенах: Обрядни песни от язическо-время, упазени со устно предание при Македонско-Родопски-те Българо-Помаци. Книга друга.* Санкт Петербург : н.а., 1881.
- Андерсен, Б. 1998.** *Въобразените общности.* София : Критика и хуманизъм, 1998.
- Арnaudов, Михаил. 1968.** Веркович и "Веда Словена". Принос към историята на българския фолклор и на българското Възраждане в Македония. *Сборник за народни умотворения и народопис.* БАН, 1968 г., Том LI.
- **1925.** Френската наука и „Веда Словена“ - с особен оглед към критиката на Луи Леже (Страници из историята на българската етнография). *Сб. в чест и в памет на Луи Леже 1843—1923.* 1925 г., стр. 33—108;.
- Бешевлиев, В. 1981.** *Прабългарски епиграфски паметници.* София : Издателство на Отечествения фронт, 1981. стр. 79-88.
- Бешевлиев, Веселин.** *Медното гумно на прабългарите.* София : н.а.
- Богданов, Богдан.** Богдан Богданов. *bogdanbogdanov.net.* [Онлайн] [Цитирано на: 28 август 2015 г.] <http://bogdanbogdanov.net/pdf/138.pdf>.
- **1997.** Загадката Веда Словена. [автор на книга] Лучия Антонова, Тинка Костова и Иван Богданов. *Веда Словена.* н.м. : Отворено общество , 1997, Том 1.
- **1976.** *Омировият епос.* София : Народна просвета, 1976.
- **2006.** Омировият епос. *Страница на Богдан Богданов.* [Онлайн] 2006 г. [Цитирано на: 29 август 2015 г.] <http://www.bogdanbogdanov.net/pdf/15.pdf>
- **2012.** *Разказ, време и реалност в старогръцката литература.* София : Жанет, 2012. ISBN 978-954-491-876-7.

Богданов, Иван. 1991. *Веда Словена и нашето време.* София : Университетско издателство "Св. Климент Охридски", 1991.

Бочков, Пламен. 2015. *Веда Словена - 140 години по-късно.* София : н.а., 2015.

Българската народна култура и тракийското изворознание(Методологически бележки). **Фол, Александър. 1985.** 4, София : н.а., 1985 г., Български фолклор.

Вазов, Иван. 26 март 1893. В недрата на родопите. *Новини.* 26 март 1893 г., 52.

Ваклинов, Станчо. 1977. *Формиране на старобългарската култура VI-XI век.* София : Наука и изкуство. Българско Историческо Дружество, 1977.

Велков, Велизар. 1959. *Градът в Тракия и Дакия през късната античност.* София : БАН, 1959.

Венедиков, Иван. 1987. *Златният стожер на прабългарите.* София : Наука и изкуство, 1987.

— **1995.** *Медното гумно на прабългарите.* II. прераб. изд. Стара Загора : Частен колеж „Тракия“, 1995.

Верковић, Стефан И. 1874. *Веда Словена: български народни песни от предисторично и предхристиянско доба.* Београд : Држ. штампария, 1874.

Веркович, Стефан Ил. 1881. *Веда Словенах. Обрядни песни от язическо време.* Санкт Петербург : н.а., 1881. Том 2.

Веркович, Стефан. 1860. *Народне песме Македонски Бугара.* Белград : н.а., 1860.

— **1966.** *Народни песни на македонските българи.* София : н.а., 1966.

— **1868.** *Описание бѣта болгар, населяющих Македонию .* Москва : н.а., 1868.

— **1889.** *Топографическо-этнографический очерк Македонии.* Санкт Петербург : н.а., 1889.

Верковичъ, Стефан. 1867. *Древная Болгарская Пысня об Орфеы.* Москва : Университетская типография, 1867.

Г. Веркович в Лъджене - Веда Словена- Habent sua fata Libeli. **Вазов, Иван. 1892.** София : СбНУ, 1892 г., Том 8.

Гелнер, Ъ. 1999. *Нации и национализъм.* София : н.а., 1999.

ГИБИ2. 1958. Теофан Византийски. Откъси // Theophanis Byzantii. Fragmenta . *ГРЪЦКИ ИЗВОРИ ЗА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ.* София : БАН, 1958 г. Том II, стр. 217-218.

Гологанов, С.И. 1917. Бележка за Веда Словена. *Общ поход.* 1917 г., 13-14, стр. 734-735.

- Д. П. Димитров, М. Чичикова, А. Балканска, Л. Огненова - Маринова, К. Димитров, Вл. Пенчев. 1984.** *Севтополис*. София : БАН, 1984. Том I.
- Денчев, Стоян и Василева, С. 2010.** „Държавна политика за културно-историческо наследство на България 1878 -2009”. ;. София : СУБИТ, 2010.
- Денчев, Стоян и Василева, С. 2010.** *Държавна политика за културно-историческо наследство на България 1878 -2009*. София : СУБИТ, 2010.
- Димитров, Д. П. 1946.** Археологическите изследвания на граф Луиджи Марсили из българските земи в края на XVII в. *Годишник на Софийския университет*. Историко-Философски факултет, 1946 г., Том 43.
- Динев, Петър. 1977.** Българо-руски литературни връзки през средновековието. *Историческата мисия на старобългарската литература*. София : Институт за литература, 1977, Том книга втора.
- **1968.** Веркович и „Веда Словена“. Принос към историята на българския фолклор и Българското възраждане в Македония с неизвестни писма, доклади и др. документи от 1855 до 1893 г. *Сб. НУНК*. 1968 г., 52.
- Дуйчев, Иван. 1978.** ЕЗИЧЕСКАТА ДРЕВНОСТ В ХРИСТИЯНСКОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ. *Древноезически мислители и писатели в старата българска живопис*. София : Издателство „Септември”, 1978.
- Една народна песен и един въпрос.* **Куюнджиев, Кръстьо. 1981а.** 5 март, н.м. : Литературен фронт , 1981а г.
- Еленков, Иван. 2008.** *Културният фронт. Българската култура през епохата на комунизма – политическо управление, идеологически основания, институционални режими*. София : ИИБМ. ИООС, 2008.
- За възраждането на българщината в Македония.* **Москов, Моско. 1888.** 4, Русе : н.а., 1888 г., стр. 115-121.
- Займова, Рая. 2004.** *Пътят към „другата“ Европа. Из френско-османските културни общувания XVI-XVIII век*. София : Кралица Маб, 2004. стр. 6-8.
- Захариев, Стефан. 1902.** *Остатъци от най-опасните паразити на България*. Пазаджик : н.а., 1902. стр. 97-98.
- Златарски, Васил. 1994 [1918].** *История на Българската държава през Средните векове* . Второ фототипно издание. София : Академично издателство „Марин Дринов“, 1994 [1918]. Том 1. ISBN 954-430-298-0.
- Извори. 1958.** *ГРЪЦКИ ИЗВОРИ ЗА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ*. София : Българската Академия на Науките, 1958.

- Извори, Иван Дуйчев, Михаил Войнов, Борислав Примов, Велизар Велков. 1958.** *ЛАТИНСКИ ИЗВОРИ ЗА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ.* София : Българската Академия на Наукит, 1958.
- Иречек, Константин. 1878.** *История Болгар.* Одесса : н.а., 1878.
- Якшић, Г. и Вучковић, В. . 1963.** *Спољна политика Србије за владе кнеза Михаила. (Први балкански савез).* , , с. 72-80. Београд : н.а., 1963.
- Катарджиев, Иван. 1969.** *Документи за Българското възраждане от архива на Стефан И. Веркович. 1860—1893.* София : н.а., 1969. стр. 5—15.
- Кацаров, Георги. 1924.** *Тракийските беси.* н.м. : ИИД, 1924.
- Кисъов, К. 2004 .** *Поселищен живот в Пловдивско и долината на река Стряма през I хил. пр.Хр.* 2004 .
- Китов, Георги и Агре, Даниела. 2002.** *Въведение в тракийската археология.* София : Авалон, 2002.
- Китромилидис, Пасхалис. 1999.** *ОТ КРЪСТА КЪМ ФЛАГА.* София : ПАРАДИГМА, 1999. ISBN:954-953-614-9.
- . **2003.** *Политически мислители на новото време.* София : Парадигма, 2003. ISBN: 9549536378.
- Койчев, Н. 1999.** Археологически и исторически проучвания в Новозагорско. [автор на книга] Сборник. *История на Нова Загора. Новозагорско през вековете.* Ст. Загора : н.а., 1999, Том I.
- Кувев, Куьо. 1967.** *Черноризец Храбър.* София : БАН, 1967.
- Куйо Кувев, Петър Динеков. 1985.** Вселенски събори . *Кирило-Методиевска енциклопедия.* София : Институт за литература -акад. издателство "Марин Дринов", 1985, Том I.
- Кулаковский, П. 1894.** *Иллиризм.* Варшава : н.а., 1894.
- Лещиловская, И. 1968 .** *Иллиризм. К истории хорватского национального возрождения.* Москва : н.а., 1968 .
- ЛИБИ1.** История на римските императори // *Scriptores Historiae Augustae.* [ред.] Иван Дуйчев, и др. *ЛАТИНСКИ ИЗВОРИ ЗА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ.* Том I, стр. 52-77.
- Лихачов, В. Д. 1973.** Развитие русской литературы X-XII веков. *Старобългарска литература.* 1973, Том книга втора.
- Малчев, Росен. 2014.** Обености на реализацията на мотива за змея и змееборството в източен рупчос, средните родопи . *Онгъл.* 2014 г., Том 1, 4.

—, 2014. Персонажът „Гергя“ в традиционната култура на Среднородопското село Дряново, общ. Лъки. *Онгъл*. 1, 2014 г., 4.

Маринов, Димитър. 1887. *История на българската литература*. Пловдив : н.а., 1887. стр. 261.

Марков, Васил. 2007. *Наследството от древноезическите свети места в българската народна култура*. Благоевград : н.а., 2007.

Москов, Моско. 1988. *Именник на българските ханове (Ново тълкуване)*. София : н.а., 1988.

Нешева, Виолета. 1989. *Мелник: градът в подножието на Славова крепост*. София : БАН. Археологически институт и музей, 1989. Том I.

Отново за Веда Словена: съвременни гледни точки, перспективи от виртуалното пространство. **Христозова, Миглена. 2014.** 1, София : Онгъл, 2014 г., Том 1.

поп Иван Георгиев, поп Константин Стоянов, Андон Стоев, Х. Атанас, А. П. Каишев, Георги Иванов. 26 януари 1891. До господина Леруж, в Париж. *Македония*. 26 януари 1891 г., Том 3, 3.

Попов, Димитър. 1974. *История на Древния Рим*. София : Наука и изкуство, 1974.

Порожанов, Кирил. 2012. Тракийската цивилизация в началата на два континента и по крайбрежията на три морета (в десет етюда). *Thracia Antiqua*. 2012 г., Том 11.

Райкова, Ана. 1978. *Стефан Веркович и българите. Доклади до сръбското правителство (1868—1875)*. София : БАН, 1978.

Рангочев, Константин. 2014(6). Електронно списание Онгъл. *Международно реферирано списание за етнология, медиевистика и археологи*. [Онлайн] Фондация Онгъл, 2014(6) г. [Цитирано на: 26 август 2015 г.] <http://www.spisanie.ongal.net/broi9.html>. ISSN 1314-3115.

С.И. Веркович. Теодоров-Балан, Ал. 1894. 19, София : н.а., 1894 г.

Славейков, Пенчо. 1917. *Книга на песните*. София : н.а., 1917. стр. 24.

Стоилов, А. П. 1920. Вазов и „Веда Словена“. [автор на книга] Сборник. *Сборник в чест на Иван Вазов*. София : н.а., 1920, стр. 127-134.

—, 1918. *Показалец на печатаните през XIX в. български народни песни*. София : н.а., 1918. стр. 31-38.

Стоянов, Лъчезар. 2012. *Нация, държава и институция*. София : Гутенберг, 2012. ISBN 978-954-617-131-3.

Страњаковић, Др. *Југословенски национални и државни програм*. .

- Тачева, Маргарита. 1997.** *История на българските земи в древността през елинистическата и римската епоха.* София : УИ "Св. Климент Охридски", 1997.
- Тотев , Константин и Плетньов, Валентин . 2011.** *Византийско изкуство. Християнски реликви от Варненско XI-XIV век. Byzantine art: Christian relics from Varna region 11th-14th centuries.* , , . Варна : Славена, 2011.
- Фол, Александър. 1970.** *Демографска и социална структура на древна Тракия - първо хилядолетие пр.н.е.* София : Наука и изкуство, 1970.
- **1966.** *Дълбоки корени.* София : Отечествен фронт, 1966.
- **2000.** *Историята на българите: необходимост от нов подход - преоценка.* . София : Тангра-ТанНакРа, 2000. Том 3.
- **1998(2).** *Тракийската култура. Казано и премълчано.* София : Рива, 1998(2).
- **2002.** *Тракийският Дионис. Назоваване и Вяра.* София : НБУ, 2002. Том 3. ISBN 954-535-272-8.
- **1986.** *Тракийският орфизъм.* София : н.а., 1986.
- **1975.** *Тракия и Балканите през ранно-елинистическата епоха.* София : Наука и изкуство, 1975.
- **2004.** *Човекът във видове пространства.* София : н.а., 2004.
- Фол, Александър, и др. 1981.** *Тракийското религиозно мислене . Тракийски легенди.* София : София-прес, 1981.
- Фолклорният летопис Веда Словена: наблюдения върху корпуса в контекст на народните епически традиции и българската апокрифна книжнина.* **Христовова, Миглена. 2014.** 4, София : сп. Онгъл, 2014 г., Том 1.
- Х. 16 април. 1891.** Стефан Веркович и неговите трудове. Свобода, 16 април. 1891 г., 507.
- Хиперборейският диагонал.* **Фол, Александър. 1984.** 6, София : Векове, 1984 г.
- Хобсбом, Е. 1996.** *Нации и национализъм от 1780 до днес.* София : Обсидиан, 1996.
- Христов(2), съставител Борис, и др. 1997.** *Веда Словена.* София : Отворено общество, 1997. Том 2. ISBN 954-520-109-6.
- Христов, съставител Борис, и др. 1997.** *Веда Словена.* София : Отворено общество, 1997. Том 1. ISBN 954-520-108-8.
- Христов, Христо. 1966.** *Ст. И. Веркович. Народни песни на македонските българи.* София : н.а., 1966. стр. 1—25.

Христозова, Милена. 2014. Отгласи от Веда Словена в Западните Родопи: Поглед върху непубликувани материали от съвременни теренни проучвания в Гоцеделчевско и Доспат. *Онгъл*. 1, 2014 г., Том 4.

Хроника на спора „Веда Словена – мистификация или мистифицирана“. **Бочков, Пламен. 2014.** 1, София : Сп. Онгъл, 2014 г., Том 1.

Хроника на спора за Веда Словена (1867 – 1968). **Беновска-Събкова, Милена. 2014.** София : Онгъл, 2014 г., Том 1.

Цветков, Пламен. 2007. *Народностно потекло и национално самосъзнание*. София : Издателство на Нов Български Университет, 2007.

Цукала. 1851. Описанието на Пловдивската Епархия (на гръцки). *Цариградски вестник*. 1851 г., Том 29, 31 Март, стр. 36.

Църнушанов, Коста. 1967. *Сръбски и хърватски свидетелства за българската народност в Македония*. Благоевград : ДП. “Никола Калъпчиев“, 1967.

Чолова, Цветана. 2008. Българската медиевистика (краят на XIX - средата на XX в.) и националната идея. *Департамент История - Годишник 2008*. [Онлайн] 2008 г. [Цитирано на: 21 8 2015 г.] <http://ebox.nbu.bg/hist/>. ISBN 978-954-535-486-1.

Шапкарев, Кузман. 1885. Една неоченима славянска жертва в XIX-й век. *Наука*. 1885 г., 10-12, стр. 787.

Шишманов, Иван. 1925. Френската наука и „Веда Словена“, с особен оглед към критиката на Луи Леже (Страници из историята на българската етнография). *Сборник в чест и в памет на Луи Леже*. София : н.а., 1925.

Шкорпил, Херменгилд и Шкорпил, Карл. 1898. *Могили. Паметници изъ Българско*. Пловдив : Книжарница Пчела, 1898.

Шулце, Х. 2002. *Държава и нация в европейската история*. София : н.а., 2002.

ЮВЕНАЛ, ДЕЦИМ ЮНИЙ. САТИРЫ. *Античная литература*. [Онлайн] [Цитирано на: 29 август 2015 г.] <http://ancientrome.ru/antlittr/juvenal/>.